

גילי קאר

נרטיבים של התנגדות, פשרה מוסרית ופשיעה: העדויות של יוליה בריכטה, ניצולת רוונסבריק*

מבוא

יש בידינו עדויות סותרות על יוליה בריכטה, יהודייה הונגרייה שהיגרה בשנת 1939, בהיותה בת 44, מבודפשט לאי גרנזי. בשל פעילותה עברה בין כמה בתי כלא נאציים עד שהגיעה למחנה הריכוז רוונסבריק (Ravensbrück). היא שרדה כיוון שמילאה בו תפקיד של שוטרת, שנחשב לעיתים קרובות תפקיד של פושעת, כי היה כרוך בהוצאה לפועל של פקודות הס"ס. היא הייתה מה שאדם בראון מכנה יהודי "בעל זכויות יתר", "אסיר שהחזיק בעמדה שהקנתה לו גישה להטבות חומריות ואחרות";¹ לדבריו, רובם הגדול של אסירים אלו לא הניחו אחריהם שום עדות. בריכטה, על כל פנים, הניחה אחריה עדויות רבות. לאחר רוונסבריק סיפרה על חוויותיה מימי המלחמה לשני עיתונים (*The Guernsey Evening Press* ו-*News of the World*) וכן לחוקרים של פשעי המלחמה ברוונסבריק. עשרים שנה אחר כך מסרה עדות אחרונה בתביעת פיצויים שהגישה בשנת 1965 כקורבן בריטי של רדיפות הנאצים. ואולם יש הבדלים בין הסיפורים. האם הייתה גיבורה של תנועת ההתנגדות ומגינת האסירות ברוונסבריק, כפי שטענה, או שמא הייתה סוחרת בשוק השחור שיצרה במכוון מצג שווא שהיה חלק ממנגנון הישרדות מוצלח? האם נוכל אי פעם לדעת? והאם יש לזה בכלל חשיבות?

חשוב לקבוע את אמינות עדותה של יוליה בריכטה. היא הייתה אחת מקומץ "היהודים בעלי זכויות יתר" שהניחו אחריהם עדות, ואחת הנשים המעטות שטענו שהן בעלות אזרחות בריטית ששרדו מרוונסבריק. היא אף פגשה נשים בריטיות שלא שרדו ומסרה עליהן מידע. בכמה ראיונות אף סיפקה תיעוד ארכיוני מפורט. לפיכך היא עדה חשובה. אם

* המחברת מבקשת להודות לסוזן אילי, עוזרת המחקר שלה בגרנזי, על איסוף התעודות מתיקי הפלדקומנדטור; לאניקו פליקס מ-Tom Lantos Institute בבודפשט על מידע שנמצא במרכז לחקר המשפחה של הארכיון של יהודי הונגריה בנוגע למשפחתה של יוליה; ול-RM, שחלקה עימי מידע על משפחתה של יוליה. העורכים של *The Journal of Holocaust Research* והקוראים האנונימיים נתנו לי אף הם משוב רבי-ערך. פורסם לראשונה באנגלית: Gilly Carr, "Narratives of Resistance, Moral Compromise, and Perpetration: The Testimonies of Julia Brichta, Survivor of Ravensbrück", *Journal of Holocaust Research* 36, 4 (2022), pp. 240–260.

¹ Adam Brown, *Judging Privileged Jews*, New York: Berghahn Books (2015), p. 24

נטיל ספק באמינותה, כפי שעשו אחרים, ונניח ששיקרה כדי להגן על עצמה, נגזול מעצמנו ודאות אשר לאירועים ברוונסבריק ולמותן של נשים בריטיות שנכלאו בו.

ואולם חשיבות העדויות של בריכטה אינה מסתכמת בשאלות של אמינות. הדעת כבר ניתנה לנדירות קולם של הפושעים² (בשאלה אם לגיטימי לכלול את בריכטה בקטגוריה זו אדון בהמשך דבריי), ובייחוד של אסירים בעלי זכויות יתר.³ בריכטה עצמה מתארת את מעמדה ברוונסבריק כמעמד ש"הקנה לה את אותן זכויות יתר שהוקנו לאנשי או נשות הס"ס", אך בהיותה אסירה לא ייתכן שכך אכן היה. עם זאת, מעמדה הקנה לה את הזכות ללכת כמעט לכל מקום במחנה.⁴ היא לא השתתפה במסדרי נוכחות,⁵ דומה שהייתה לה מיטה משלה, שבה התאפשר לה להסתיר את חפציה ואת רשימותיה על החיים במחנה,⁶ והיא יכלה לאגור תרופות.⁷

זואי וקסמן הפנתה את תשומת ליבנו לנשים שעדותן הודרה מן ההיסטוריה משום שחרגו מנורמות ההתנהגות המצופות מנשים.⁸ זו ככל הנראה גם הסיבה לכך שעדויותיה של בריכטה, בעלת תפקיד יהודייה במשטרת המחנה (Lagerpolizei), אינן מוכרות ביותר. סיפורה נדיר אף יותר משום שלטענתה ביצעה במחנה פעולות התנגדות. כפי שאדם בראון מסביר, פעולות ההתנגדות של יהודים בעלי זכויות יתר לא זכו בעבר לתשומת לב רבה, כיוון שבגלל מעמד מבצעייהן הן היו "שנויות במחלוקת מעצם טיבן" ולא "מעשי גבורה במובן המסורתי".⁹

² Susan Suleiman, "When the Perpetrator Becomes a Reliable Witness of the Holocaust: On Jonathan Littell's *Les bienveillantes*", *New German Critique* 106, 1 (2009), pp. 1–19.

³ Adam Brown, "Witnessing Moral Compromise: 'Privilege', Judgement and Holocaust Testimony", *Life Writing* 14, 3 (2017), pp. 327–339; Adam Brown, "Confronting 'Choiceless Choices' in Holocaust Videotestimonies: Judgement, 'Privileged' Jews, and the Role of the Interviewer", *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies* 24, 1 (2010), pp. 79–90.

⁴ Julia Barry, "I was condemned to death", interview with Julia Barry, *Guernsey Evening Press*, July 18, 1945.

⁵ Julia Barry, "War disclosures of Mrs Julia Barry", interview with Julia Barry, *Guernsey Evening Press*, July 20, 1945.

⁶ Julia Barry, "From Ravensbruch [sic] to Guernsey", interview with Julia Barry, *Guernsey Evening Press*, August 17, 1945.

⁷ Julia Barry, "Life in camp with German police women", interview with Julia Barry, *Guernsey Evening Press*, July 25 and 27, 1945.

⁸ Zoe Waxman, "Unheard Testimony, Untold Stories: The Representation of Women's Holocaust Experiences", *Women's History Review* 12, 4 (2003), pp. 661–677.

⁹ Adam Brown, "'No One Will Ever Know': The Holocaust, 'Privileged' Jews and the 'Grey Zone'", *History Australia* 8, 3 (2011), pp. 95–116.

כיוון שהייתה יהודייה בעלת זכויות יתר השתייכה יוליה בריכטה ברוונסבריק לאזור העמוס מבחינה מוסרית שפרימו לוי קרא לו "האזור האפור"¹⁰. לוי אמר שהאזור האפור, "איזור האסירים ששיתפו במידה מסוימת פעולה עם הרשויות, אולי אפילו מתוך כוונה טובה, לא היה צר וזניח; להיפך, הוא היה תופעה בעלת חשיבות בסיסית"¹¹. את השאלה עד כמה בריכטה "שיתפה פעולה" נחקר בהמשך המאמר, אך אין ספק שמקומה באזור האפור היה מקום של "פשרה מוסרית". ה"בחירה" לשכון באזור האפור, העמוס מבחינה מוסרית, והפעולות שבוצעו בזמן השהייה שם, הן מה שלורנס לנגר מכנה "בחירות ללא בחירה". בחירות כאלה, בעיני לנגר, הן "החלטות הרות גורל [ש]לא שיקפו ברירה בין חיים למוות, אלא בין תגובה לא נורמלית מסוג אחד לתגובה לא נורמלית מסוג אחר, ששתייהן נכפו על הקורבן עקב מצב שהוא לא בחר בו"¹². הוא טוען שעלינו להפריך את הרעיון ש"בחירה היא עניין פנימי גרידא, שחסין בפני נסיבות ומזל"¹³. כדי להדגים זאת טוב יותר, לנגר משתף אותנו בעדותו של חיים א', שהיה בסוביבור, שהסביר: "ההישארות בחיים והאידיאל של אחווה עולמית לא עלו בקנה אחד בסביבה של המחנה, שבו צרכים יומיומיים, או למעשה צרכים מיידיים דחופים, פגעו פגיעה קשה באידיאלים כאלה"¹⁴. אף שברוונסבריק, שלא כמו בסוביבור, לא שררה ודאות שהכול ימותו, איננו יכולים לדעת באמת מה היו הנסיבות שבהן הצטרפה בריכטה למשטרת המחנה, אם מזון טוב יותר ופטור מעבודה קשה היו תמריצים מיידיים או שמא עמדה על היתרונות – והחסרונות – רק לאחר שנעשתה שוטרת.

בראון מסב את תשומת ליבנו לקשיים הטבועים בשיפוט מוסרי של יהודים כאלה וטוען שאף על פי שהוא "לא הולם", אפשר שהוא גם "מחויב המציאות" ו"בלתי נמנע"¹⁵. ואכן, עצם היותו "לא הולם" לא הרתיע היסטוריונים, שמצאו שקשה שלא לשפוט את בריכטה, בייחוד לאחר שמגלים שעם תפקידה במחנה קיבלה, במילותיה שלה, "חגורת עור כבדה והוראות להכות אסירות אחרות"¹⁶. בעבר הייתה לתפקיד שלה במחנה השפעה רבה על האופן שבו פירשנו את חייה המוקדמים. מאמר זה מקווה לתקן פירוש זה.

המאמר מבקש לשאול שתי שאלות כלליות על הנתונים. הראשונה נוגעת למידת ההשפעה של החיים לפני המלחמה ולפני הגירוש על החוויות במחנה ועל הסיפורים

¹⁰ פרימו לוי, *השוקעים והניצולים* (תרגום: מרים שוסטרמן-פדובאנו), תל אביב: עם עובד (1991).

¹¹ שם, עמ' 15.

¹² Lawrence Langer, *Versions of Survival: The Holocaust and the Human Spirit*, Albany: State University of New York Press (1982), p. 72.

¹³ Lawrence Langer, *Holocaust Testimonies: The Ruins of Memory*, New Haven: Yale University Press (1991), p. xii.

¹⁴ שם, עמ' 179, ההדגשה במקור.

¹⁵ Brown, "Confronting 'Choiceless Choices'"

¹⁶ "Woman Agent's Death Mystery Solved", interview with Julia Barry, *News of the World*, March 31, 1946.

שסופרו לאחר המלחמה. השנייה מבקשת לברר באיזו מידה נוכל אי פעם לדעת את האמת על פעולותיה של בריכטה במחנה, מבחינה אתית ומבחינות אחרות, בזמן שאנחנו יכולים להסתמך אך ורק על סיפוריה שלה, שאומנם הם רבים וארוכים, אך מנגד הם עמומים ומכילים סתירות.

רוב המאמר מעריך את אמינות העדויות של יוליה ובוחר הן את זכויות היתר שנהנתה מהן ברוונסבריק הן את פעולות ההתנגדות שביצעה לטענתה מתוך הכרה בחשיבותן. נוסף על היבטים אלו ינותחו השינויים שחלו בסיפור שלה ובאופן שבו הציגה את עצמה במשך השנים לנמענים שונים. שינויים אלו לא נבעו ככל הנראה רק מניסיון לטשטש את עקבותיה.

קודם שנוכל להתחיל בהיסטוריה שלה, נשתהה רגע כדי לבחון איך שפטו היסטוריונים אותה ואת חייה לפני הגירוש. הממצאים ילמדו אותנו למה חשוב להבהיר את אמינות סיפורה. היסטוריונים הניחו לעיתים קרובות שבריכטה הייתה ממוצא יהודי, אבל היא תמיד הכחישה זאת, והדבר מעולם לא הוכח קודם לכן. לפיכך נבסס גם את מוצאה היהודי, שהשפיע על רבים כל כך מן הצעדים החשובים שעשתה בחייה ויש לו השפעה על רבות מן הדרכים שבהן נוכל, כהיסטוריונים, לנסות להבין את המקרה שלה כשורדת שואה יהודייה.

פסיקתם של היסטוריונים

יוליה בריכטה ב־1940, באדיבות Island Archives, Guernsey

הידע שלנו על יוליה בריכטה נוגע ברובו לפרק הזמן שמ־1940 עד 1965; מעט מאוד ידוע על תקופות אחרות בחייה, בוודאי לא דברים ששופכים אור על מציאות חייה בזמן המלחמה ולאחריה. סיפורה מסתבך משום שחומרים תיעודיים מקוריים עליה מפוזרים

לכל הפחות בשמונה ארכיונים בחמש מדינות.¹⁷ את ההוכחה לזהותה היהודית, זהות שהיא עצמה הכחישה, סיפקה לראשונה מחברת מאמר זה רק ב-2017, אף שבעבר הניחו היסטוריונים שהיא יהודייה בגלל ניסיונות כושלים להלשין עליה בזמן הכיבוש הגרמני של איי התעלה. אומנם חלקי חייה לא הורכבו עד היום לכלל סיפור אחד, אבל היא לא חמקה לגמרי מתשומת ליבם של היסטוריונים ועיתונאים שכתבו על רוונסבריק.

בריכטה זכתה לפרסום מסוים עקב גירושה מהאי גרנזי, אחד מאיי התעלה הסמוכים לחוף הצפוני-מערבי של צרפת. חמשת איי התעלה היו החלק היחיד מהאיים הבריטיים שנכבשו. אומנם רוב תושביהם פונו לבריטניה זמן קצר לפני הגעת הגרמנים, אבל רבים אחרים נשארו מאחור. הכיבוש לא היה חריג בהשוואה לכיבושן של אומות אירופיות מערביות אחרות, אבל היחס לאוכלוסייה לא היה אכזרי באותה מידה. עם זאת, בתקופת הכיבוש, מ-1940 ואילך, אישר בית המשפט המלכותי של איי התעלה בסיוע השלטון המקומי תשעה חוקים אנטישמיים ברצף. חוקים אלו השפיעו בעיקר על פליטים יהודים כמו בריכטה, שהגיעו לאיים בשנות השלושים. אמברוז שרוויל, נשיא הוועדה המנהלת (Controlling Committee), הממשלה של גרנזי בזמן המלחמה, כתב מאוחר יותר: "ביררתי כמיטב יכולתי ומצאתי – מידע שאחר כך נמצא נכון – שהיהודים המעטים שהתיישבו בגרנזי כולם פונו" והחקיקה "לא תזיק לאיש באי".¹⁸ הכרזה זו מבהירה שפליטי שנות השלושים לא נכללו בבירוריו, אף שאיש מהם לא נאלץ להצהיר על זהותו היהודית בגרנזי לפני אותו זמן.

יוליה בריכטה נזכרה לראשונה ב-1995, בחיבורו של ההיסטוריון המקומי של גרנזי ויליאם בל,¹⁹ שקיבל גישה לדוחות המשטרה בתקופת הכיבוש בגרנזי. הוא הסכים עם ההאשמות שהועלו נגדה בזמן המלחמה בעניין פעילותה בשוק השחור והניח שפעילות זו היא שגרמה לגירושה – הנחה שאוכיח אחר כך שאין היא נכונה. היסטוריונים אחרים, כמו פרדריק כהן ודייוויד פרייזר, שכתבו על היהודים באיי התעלה, הזכירו גם הם את זהותה היהודית לכאורה ואת גירושה בגין עבירות שוק שחור.²⁰ דיונים נרחבים יותר על בריכטה

¹⁷ *Island Archives*, Guernsey (IAG); Priaulx Library, Guernsey; *Jersey Archives* (JA); Imperial War Museum, London; *The National Archives*, London (NA); ITS records at the Wiener Holocaust Library, London; Family Research Centre, *Hungarian Jewish Nordiska Archives*, Budapest (המרכז לחקר המשפחה, הארכיון היהודי הגרמני, בודפשט); Museet, Sweden.

¹⁸ Ambrose Sherwill, *A Fair and Honest Book*, Lulu.com (2006), p. 233.

¹⁹ William Bell, *I Beg to Report: Policing in Guernsey during the German Occupation*, Guernsey Press: Guernsey (1995), p. 276.

²⁰ Frederick Cohen, *The Jews in the Channel Islands during the German Occupation 1940–1945*, Jersey: Jersey Heritage Trust (2000); David Fraser, *The Jews of the Channel Islands and the Rule of Law, 1940–1945*, Brighton: Sussex Academic Press (2000).

אפשר למצוא בעבודות עדכניות יותר של שני מחברים שמציירים תמונות מנוגדות של פעילותה ברוונסבריק.

דומה שפיטר הור, חמוש בהנחות של בל, היה מוכן להאמין לדברים הרעים ביותר שיוחסו לבריכטה. הוא תיאר אותה כ"נוכלת"²¹ ו"משתפת פעולה"²² שהתמזל מזלה לחמוק ממשפט אחרי המלחמה,²³ ומתח עליה ביקורת חריפה:

טענתה שהגרמנים שלחו אותה [לרוונסבריק] כיוון שחיבלה במאמץ המלחמה שלהם בגרנזי הייתה סילוף של תפקידה האמיתי כסוחרת בשוק השחור ומשתפת פעולה, שהלשינו עליה שהיא יהודייה ושגורשה דרך בתי כלא שונים בסן מאלו, קן, פריז ורוֹמְנוויל עד שהגיעה לגרמניה. שם, כיוון שדיברה כמה שפות, היא הצליחה עד מהרה לשאת חן בעיני שוביה והביאה להם תועלת כמתורגמנית ונעשתה מרצונה מאוכפי המשמעת הקשה במחנה.²⁴

לא זו בלבד שהור טוען שבריכטה קיבלה עליה את תפקידה במחנה "מרצונה" בלי להביא כל ראיה לביסוס טענתו, אלא שהוא עושה דבר חמור אף יותר: הוא מייחס לה מעשים שנעשו ברוונסבריק ושהיא עצמה ייחסה לאחרים ששמום הוזכר בראיונות עם חוקרי פשעי מלחמה שבעים שנים קודם לכן. כיוון שעמדתו כלפיה הייתה מוטה מלכתחילה בשל ההנחות שלו בעניין הסיבות לגירושה, במקרה הגרוע ביותר עדותה לא זכתה להתייחסות או לאמון, ובמקרה הטוב ביותר התעלמו ממנה. למשל, בריכטה העידה ששומר ס"ס ששמו הורנוורת (Hornwarth) או הורוורט (Horvart), שהיה ממונה על תא הגזים, שלף ממיטתן נשים תשושות עירומות וערם אותן זו על גבי זו.²⁵ הור טען שבריכטה היא שעשתה עבודה זו.²⁶ הור אף טען שהיא הייתה נוכחת בשעת מותן של ויולט סאבו, דניס בלוך וליליאן רולף, הסוכנות הבריטיות המהוללות של מנהל המבצעים המיוחדים (Special Operations Executive, SOE), ברוונסבריק,²⁷ אבל בריכטה אמרה לחוקרים של פשעי המלחמה שהעדה לרצח הנשים הייתה עמיתתה הצ'כית,²⁸ טענה שנבחר אחר כך. העיתונאית שרה הָלֶם, שכתבה לא מכבר על נשות רוונסבריק, ראתה את בריכטה באור אחר. היא טענה שבריכטה "הייתה חביבה על האחרות והן אמרו עליה שהייתה

²¹ Peter Hore, *Lindell's List: Saving British and American Women at Ravensbrück*, Stroud: The History Press (2016), p. 241.

²² שם, עמ' 196.

²³ שם, עמ' 235–236.

²⁴ שם, עמ' 196.

²⁵ תצהיר של יוליה בארי, 19 בדצמבר 1945, NA, WO 235/318.

²⁶ Hore, *Lindell's List*, p. 197.

²⁷ שם, עמ' 197–198.

²⁸ מכתב מאת יוליה בארי אל הקצינה ורה אטקינס, 8 במרץ 1946, NA, WO 309/417.

עליזה" במחנה, "והייתה פטריוטית מאוד ביחס שלה לגרנזי".²⁹ היא כתבה עליה שהייתה "היחידה בקבוצה [של אסירות בריטיות] שניסתה לשים עין על האחרות" והיחידה שביטאה "סולידריות בריטית" ו"ניסתה לברר מה קרה לכולן".³⁰ היא כתבה גם שברייכטה אולי הואשמה בשיתוף פעולה עם הס"ס, אבל היא השתמשה במעמדה כדי להסתובב במחנה ואספה בתוך כך מידע חיוני.

דמותה של יוליה בריכטה כוללת אפוא סתירות: מתנגדת ומשתפת פעולה, פושעת וקורבן, גיבורה וכת בלייעל. כפי שראינו, העמימות המוסרית של בריכטה היא אחת התכונות המאפיינות את שוכני האזור האפור של לוי. אלא שברייכטה לא הייתה קורבן סביל של נסיבות, ו"האופן שבו הגיעה לפשיעה", כפי שהור היה אולי מנסח זאת, מעיד על מידת הפעלנות היוזמת (agency) שלה לאורך הדרך (ככל שפעלנות הייתה אפשרית בכלל).

חוקרים קודמים התעלמו ממקורות ראשוניים מקוריים, בייחוד כאלה שנשמרו באיי התעלה, אבל מקורות אלו חיוניים לביסוס אמינותה של בריכטה כעדה במאמרים שפרסמה אחר כך בעיתונות. כדי לצייר תמונה טובה יותר של בריכטה עלינו לבחון גם את הדברים שאמרה לחוקרים של פשעי מלחמה ב-1945 וב-1946 ואת העדות שנתנה מאוחר יותר בתביעת הפיצויים שלה מ-1964–1965. מאמר זה נע אפוא באופן כרונולוגי בין המקורות האלה.

החוויות של בריכטה בגרנזי, 1939–1944

יוליה בריכטה נולדה ב-28 בנובמבר 1895 במאקו (Makó) שבהונגריה למשפחה יהודייה.³¹ הוריה היו רודולף בריכטה (בעל בית חרושת) ואמליה איריץ. מידע מועט זה, שאומת באמצעות ארכיונים הונגריים, חשוב כיוון שברייכטה הכחישה תמיד את מורשתה היהודית. מאוחר יותר טענה שאימה הייתה הונגרייה ואביה אמריקאי.³² ידוע לנו ששלושה מאחאיה המבוגרים ממנה היגרו לאמריקה בראשית המאה העשרים.³³

ברייכטה הגיעה לבריטניה בפעם הראשונה בשנת 1931, כדי לעבוד כמבשלת בביתה של משפחה הולנדית בלונדון. ב-1932 נסעה עם אחד מבני המשפחה לבריסל ולא הורשתה לשוב לבריטניה. משרד העבודה הכניס אותה לרשימה שחורה של "זרים לא רצויים".

²⁹ Sarah Helm, *If this Is a Woman: Inside Ravensbrück: Hitler's Concentration Camp for Women*, London: Little, Brown (2015), p. 430

³⁰ שם, עמ' 431.

³¹ אני מודה לאניקו פליקס ממכון טום לנטוס בבודפשט על אימות מידע זה במרכז לחקר המשפחה, הארכיון היהודי ההונגרי.

³² תביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, יוליה צ'פמן, NA, FO 950/999.

³³ דואר אלקטרוני מ־RM אל המחברת, 25 באוגוסט 2020.

העובדה שלא הייתה לה משרה מובטחת נזקפה לחובתה, ועל כל פנים הפקיד בביקורת הגבולות סבר ש"כרור" שהיא "טיפוס לא רצוי".³⁴

על פי מרשם הזרים המועסקים בגרנזי, היא הגיעה לאי ב-7 ביולי 1939 כשברשותה אשרה לשנה ומסרה כתובת קבועה בבודפשט.³⁵ בזמן שהוא הטילה מפלגת צלב החץ אימה ופחד על יהודים וגירשה אותם למחנות, כך שהדעת נותנת שבריכטה ברחה מרדיפה. מחקרים עכשוויים מראים שמספר ההונגרים שהגיעו לגרנזי נסק – משלושה בלבד ב-1937 (איש לא הגיע לפני שנה זו) ל-49 ב-1938 ול-52 בשנת 1939 – ועבר את מספר הגרמנים והאוסטרים שהגיעו בתקופה זו.³⁶ ב-1939 היו נשים 84.1 אחוז מכלל האנשים שהגיעו לגרנזי, מעט פחות מהמוצע לשנים 1933–1939, שעמד על 88.4 אחוז.³⁷ שלא כמו במקומות אחרים בבריטניה, שהיחס בין גברים לנשים בהם היה מאוזן יותר,³⁸ הנתונים על גרנזי משקפים את מדיניות ההגירה של האי (ואת הצרכים התעסוקתיים שלו).

כמו רוב הזרים שבאו לאיי התעלה בשנות השלושים, בריכטה הועסקה בעבודות משק בית ועבדה תחילה כמבשלת. ב-5 ביוני 1943 כבר עבדה בהוראת אנגלית וגרמנית בבית הספר סנט מרטין,³⁹ ראייה להיותה אישה משכילה שעבדה לפני כן במשק בית מתוך הכרח. ויליאם⁴⁰ מראה לנו איך משכה בריכטה את תשומת ליבה של משטרת גרנזי, ואחר כך של הכובשים הגרמנים. חודשיים לאחר הגעתה לאי, בספטמבר 1939, היא סירבה לצאת מהמיטה או לאכול את המזון שסיפקו לה מעסיקיה לאחר שהם מנעו ממנה לצאת מהבית והאשימו אותה בריגול.⁴¹ בריכטה נלקחה לזמן קצר לבית חולים ואחר כך מצאה עבודה כמשרתת אצל מעסיקים אחרים.

דומה שבבית מעסיקיה החדשים התנהלו העניינים כשורה, אבל ביוני 1940 הם נמנו עם 17 אלף מבני האי שפוננו לבריטניה לפני הגעת הכובשים הגרמנים. לבריכטה יעצו

³⁴ מחלקת העבודה, התעסוקה וההכשרה, מזכר, 24 בדצמבר 1932, NA, LAB2/2081/ETAR9919/1932.

³⁵ מרשם הזרים המועסקים, 1950–1938, JAG, BA/IND 023j.

³⁶ Gilly Carr, "You are requested to ascertain the nationality of Jews residing in Guernsey": Analysing an Artefact of Collaboration from the Channel Island of Guernsey, 1933–1940", *Holocaust Studies: A Journal of Culture and History* (2021), DOI: 10.1080/17504902.2021.1894831.

³⁷ שם.

³⁸ Tony Kushner, "An Alien Occupation – Jewish Refugees and Domestic Service in Britain, 1933–1948", in: J. Carlebach, G. Hirschfeld, A. Newman, A. Paucker, and P. Pulzer (eds.), *Second Chance: Two Centuries of German-speaking Jews in the United Kingdom*, Tübingen: JCB Mohr [Paul Siebeck] (1991), pp. 553–578.

³⁹ הערות נוספות מטופס התעסוקה של יוליה, JAG.

⁴⁰ Bell, *I Beg to Report*.

⁴¹ שם, עמ' 25.

למצוא לעצמה עבודה חדשה,⁴² והיא נעשתה חדרנית בבית מלון שאחר כך השתלטה עליו הגרמנים. בספטמבר 1940 פינו הגרמנים את המלון ולקחו עימם חלק גדול מהריהוט. לאחר מכן ראו את בריכטה מנסה להיכנס למלון בלויית מלח גרמני. השניים הואשמו בגנבת "אקורדיון, מגש מצופה כסף, שני שטיחים, כיסוי מיטה ובקבוקים מארון". בריכטה הניחה מאחור את מסכת הגז שלה והמשרה מצאה אותה.⁴³ דומה שבשלב זה נאלצה לגנוב כדי לשרוד.

מורשתה היהודית של בריכטה

בריכטה הכחישה את מורשתה היהודית והתחמקה מרדיפה נוספת בגללה. יש בכך כדי ללמד אותנו דברים חשובים על אופייה ועל נכונותה להיאבק. החוק הראשון בסדרת החוקים האנטישמיים שחוקק בית המשפט המלכותי הגדיר מיהו יהודי ודרש מיהודים להירשם. אף על פי שבריכטה הייתה רק אחת מ־46 מהגרים הונגרים שנותרו באי,⁴⁴ היא לבדה הוזמנה לחקירה מוקדמת. יש לכך סיבה אחת בלבד נראית לעין: היא משכה את תשומת ליבה של המשטרה המקומית בספטמבר 1940, כשהואשמה בגנבה. עם זאת, באוקטובר 1940 היא כבר הועסקה כמבשלת אצל הרשויות הגרמניות. סביר להניח שהן בדקו את הרקע של עובדיהן, בייחוד של מי שהיה להם עבר של חוסר מהימנות.

בסוף אוקטובר 1940 ראיין המפקח ויליאם שולפור (Sculphur) את בריכטה לבקשת פקיד בית המשפט ויקטור קארי (Carey). הגרמנים ביקשו מקארי להכין רשימה של היהודים באי והוא העביר את הבקשה לשולפור בלי מחאה ובלי עיכובים מיותרים. בריאיון עם שולפור הצהירה בריכטה שהיא פרוטסטנטית; מן הדרכון שלה לא היה אפשר ללמוד אם היא "ממוצא ארי טהור". בריאיון שני, שבוע אחר כך, טענה בתשובה לשאלה אם היא יהודייה שאימה מתה כשהייתה תינוקת, ואביה זמן קצר לאחר מכן, והיא מעולם לא הכירה את סביה. היא לא ידעה על מוצא יהודי כלשהו.⁴⁵ לא ננקטה אחר כך שום פעולה נוספת, עדות לכך שלא היו לה מסמכים מרשיעים שהיו יכולים לעורר שאלות נוספות.

⁴² שם, עמ' 35.

⁴³ שם, עמ' 69.

⁴⁴ ברשימת הזרים שנתן ויליאם שולפור לאמברוז שרוויל, הנשיא הראשון של הוועדה המנהלת, ב־17 באוקטובר 1940 היו 46 הונגרים. ב־14 במאי 1942 כבר היו ברשימת הזרים 34 הונגרים בלבד. רשימה זו נמסרה לג'ון ליל, הנשיא השני של הוועדה המנהלת, והוא מסר אותה למוחרת לפלדקומנדנטור. לאי־ההתאמה במספרים היו כנראה שתי סיבות: הנשים ההונגריות שנישאו למקומיים וקיבלו אזרחות בריטית, והבלבול באשר לשאלה מי הצליח להתפנות לפני הכיבוש. *IAG, CC3/20*

⁴⁵ דוח מ־7 בנובמבר 1940 שהגיש ויליאם שולפור לאמברוז שרוויל, נשיא הוועדה המנהלת. הדוח נמסר לפלדקומנדנטור למוחרת היום. *IAG, CC 3/20*

מחקרים מוקדמים יותר הראו שהיהודים בגרנזי יכלו לחמוק מגירוש אם היו מוכנים לשקר באופן משכנע בעניין מוצאם והאות J לא הייתה מוטבעת בדרכונם.⁴⁶ כפי שנראה אחר כך, אף שבסתיו 1943 נמסרו שתי הודעות בעילום שם על יהדותה, לא נמצאה בארכיונים שום ראיה שהדבר נבדק; ככל הנראה, די היה בחקירה המוקדמת. אף על פי כן, בריכטה נקטה אמצעי זהירות וב-27 באפריל 1942 נישאה לג'רמיה בארי, אזרח אירלנד שהיה צעיר ממנה ב-18 שנה ובא לגרנזי שנה לפניו. שישה ימים בלבד קודם שנישאו השניים במשרד הרישום גורשו לצרפת שלוש רווקות יהודיות לא-בריטיות. באותו קיץ הגיעו השלוש לאושוויץ ואף אחת מהן לא שרדה.

מאוחר יותר הודתה בריכטה שנישואיה היו נישואי נוחות. שניהם "פעלו יחד נגד הגרמנים"; ג'רמיה נעשה בעלה "מסיבה אחת בלבד", והיא שיחדה הם יכלו "לבצע [...] פעולות מחתרטיות".⁴⁷ טיבן של אותן "פעולות מחתרטיות" ייבחנו בהמשך הדברים.

בריכטה חזרה והכחישה את זהותה היהודית; זהות זו מעולם לא נזכרה בעדויות שנתנה, ולמרבח הפליאה אף לא הייתה הסיבה לגירושה לרוונסבריק – ואף על פי כן אפשר לראות שהייתה לזהות זו השפעה על הבחירות שעשתה. הן נישואי הנוחות לג'רמיה בארי הן ה"בחירה ללא בחירה" להצטרף למשטרת המחנה נעשו מתוך יצר של שימור עצמי.

הסיבות לגירושה של בריכטה

בל, הור, כהן ופרייזר⁴⁸ טוענים שבריכטה גורשה בשל פעילותה בשוק השחור, אבל חזרה למקורות ראשוניים מראה שאף על פי שהיא נשפטה על פעולות אלו כמה חודשים לפני גירושה, לא זו הייתה הסיבה להרחקתה מגרנזי. היא לא שיקרה בעניין פעולותיה המחתרתיות – דומה שלאחר המלחמה סיפרה את האמת, לפחות באופן חלקי.

נקודת הפתיחה שלנו היא 16 בספטמבר 1943. בתאריך זה קיבלה הפֶּלְדְּקוֹמַנְדַּנטור (Feldkommandantur) בגרנזי מכתב בעילום שם שהלשין על בריכטה שהיא יהודייה. מכתבי הלשנה כאלה על מי שהיו ברשותם מקלטי רדיו היו נפוצים יותר באיי התעלה, וכתבו אותם בדרך כלל אנשים שביקשו ליישב חשבונות ישנים עם שכנים. את המכתב המסוים הזה כדאי לצטט באריכות, ונראה ששלח אותו בעל חנות פגוע שאיבד לקוחות לבריכטה. ייתכן מאוד שמעשיו הושפעו גם מרגשות אנטישמיים ומשנאת זרים. בזמן שבו היו התושבים באיי התעלה רעבים ביותר, די היה בשמועות או בידיעות על מסחר לא חוקי בשוק השחור כדי לגרום לאדם לכתוב מכתבי קנאה כאלה.

⁴⁶ Carr, "You are requested"

⁴⁷ תביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, יוליה צ'פמן, NA, FO 950/999.

⁴⁸ Bell, *I Beg to Report*, p. 276; Hore, *Lindell's List*, p. 146; Cohen, *The Jews in the Channel Islands*, p. 22; Fraser, *The Jews of the Channel Islands*, p. 28

גברת בארי, יהודייה הונגרייה שנישאה זה עתה מסיבות עסקיות כדי לחמוק מהסמכות המוקנית לכם בעניין יהודים, מנהלת בביתה סחר חליפין רחב היקף. [...] היא מוכרת חמאה, סוכר, קמח לבן, דבש, קותלי חזיר, ביצים ונקניקים. [...] אנחנו איננו יכולים לעשות את כל זה בחנויות שלנו ועלינו לשלם שכירות ומיסים, אבל הם יכולים להסתיר הכול בבתיים פרטיים ולחיות מכל טוב הארץ, בזמן שאנחנו לפעמים בקושי חיים ויש לקוחות שלא באים לחנויות שלנו אלא הולכים לבתיים, היכן שלא רואים אותם, ומשלמים על דברים מחיר גבוה. אנחנו לא יכולים כי אנחנו צריכים להציג את המחירים בחלון הראווה.⁴⁹

כעבור כמה ימים קיבלו הגרמנים גלויה בלי תאריך שמייעצת להם "לפקוח עין על פעילויות השוק השחור של הגברת בארי, ששם נעוריה יוליה בריכטה".⁵⁰ ב-23 בספטמבר 1942 נערך חיפוש בדירתה, אבל דבר לא נמצא. אותו מודיע (על פי כתב היד) שב וכתב לגרמנים ב-30 בספטמבר 1943 והעלה האשמות שהיו אמורות אל נכון לגרום לבריכטה צרות צרורות:

אדוני, תודה על פעולתך בעניין הגברת בארי והעסקים שלה בשוק השחור וסחר החליפין, אבל עכשיו היא מתברבת שהיא סידרה אותך. אנשיך לא מצאו כלום – אבל היא נתנה לז'נדרם סיגריות ועוד דברים לשימוש. תן לאנשיך לכל הפחות למלא את חובתם ולהעניש אותה כמו את האחרים, כי אם למישהו מגיע עונש – לה בטח מגיע. חפש אצלה מתחת ללוחות הרצפה ובתוך הפסנתר ותמצא סוכר – גבינה – קותלי חזיר – לחם גרמני – חמאה. [...] כשהיא נישאה לבארי היא שילמה לו 100 ליש"ט בתמורה לשמו [...] עכשיו יש לה בבנק יותר מ-500 ליש"ט והיא משוויצה בעסק המוצלח שלה [...]. היא סיפרה לנו שאת כל הדברים שלה היא משיגה מ-OT⁵¹ וממלחים גרמנים בתמורה לסחורות אחרות. היא באמת יהודייה עם לשון רעה ונוכלת גדולה.⁵²

עוד מכתב אנונימי לפֶלְדֶן־נֶרְמֶרי (Feldgendarmerie, משטרה צבאית), שנושא את התאריך 28 בספטמבר 1943, כלומר יומיים קודם לכן, שהודפס בגרמנית עילגת במכונת כתיבה שסרט הדיו בה הלך ויבש במהירות, האשים את בריכטה במסחר לא חוקי בשוק השחור, בהיותה "יהודייה למחצה" ובהוצאת ידיעות במרמה מהגרמנים ו"בשידורן ברדיו לאנגליה".⁵³

⁴⁹ מכתב הלשנה בעילום שם על יוליה בארי, JAG, FK 11/06.

⁵⁰ פתק בעילום שם, בלי תאריך, שם.

⁵¹ Organisation Todt (ארגון טוט), ארגון ההנדסה הפְּהֶה־צבאי שהביא לאיי התעלה עובדי כפייה ואסירים כדי לבנות את החומה האטלנטית.

⁵² מכתב בעילום שם, 30 בספטמבר 1943, JAG, FK 11/06.

⁵³ מכתב מודפס בעילום שם, 28 בספטמבר 1943 [בתרגום המחברת], שם.

ארבעת מכתבי ההלשנה האנונימיים האלה האשימו את בריכטה במגוון עבירות, שדי היה רק באחת מהן לשלוח אותה למחנה ריכוז. בסוף שנת 1943 כבר ידעו מחבריהם מן הסתם שברייכטה תגורש בשל עבירות אלו. לנוכח סיקור ליל הבדולח בעיתונים של איי התעלה בנובמבר 1938 לא היה יכול להיות להם שום ספק בקשר למה שקורה ליהודים. משום כך תוכן המכתב מזעזע את הקורא המודרני אפילו יותר.

אנשי הפלדן־נדרמרי חקרו את המכתבים ורשמו אותם בדוח הנושא את התאריך 7 באוקטובר 1943. מן הדוח אנחנו לומדים שעקבו אחרי בריכטה ושבתותיו יום נעשו עוד חיפושים בדירתה. בדירה נמצאו חמישה בקבוקי אלכוהול, אבל היא טענה שקיבלה אותם זמן רב קודם לכן, מגרמנים אנשי ארגון טוט, בתמורה לוויסקי. עוד טענה שמצרכי המזון האחרים שנמצאו היו לשימושה האישי, וטענתה נמצאה אמינה. את הטענות שברייכטה יהודייה לא היה אפשר לבחון, בהיעדרן של "מגילות יוחסין". צוין שהיא חזרה והכחישה שהיא יהודייה.⁵⁴

ב־8 באוקטובר 1943, יום לאחר החיפושים בדירתה, שלחה בריכטה עצמה מכתב חתום שבו הלשינה על בת ארצה, הונגרייה מבודפשט, אישה שהכירה כנראה לפני המלחמה; אנחנו יכולים לשער שברייכטה חשבה שאישה זו היא שהלשינה עליה. אם הנשים הכירו זו את זו קודם שהגיעו לגרנוזי, ייתכן שהדבר מסביר איך ידעה אותה אישה על מוצאה היהודי של בריכטה.

ב־26 בנובמבר 1943 שוב נעשה חיפוש בדירתה של בריכטה ונמצאו בה מצרכי מזון מפוקחים. שלושה ימים אחר כך חקרו אנשי הפלדן־נדרמרי הן את בריכטה הן את בעלה, ג'רמיה בארי, על פעילותם בשוק השחור; ג'רמיה הכחיש בתוקף כל פעילות כזאת.⁵⁵ דוח החקירה של בריכטה היה ארוך יותר. נאמר בו כי היא טענה שהחליפה עם קציני גרמני חפצים תמורת מזון לצריכה אישית.⁵⁶ במשפט שנערך בפלדקומנדנטור 515 ב־1 בדצמבר 1943 הורשעה בריכטה בקניית מזון בשוק השחור.⁵⁷

ב־10 בינואר 1944, בעודה ממתינה למאסר, עדיין חופשייה, הייתה בריכטה אחת משלושה שחתמו על מכתב הלשנה לגרמנים בעניין מהגר הונגרי אחר שגנב מהגרמנים.⁵⁸ לא ברור מה ניסתה להשיג, אבל נראה ששמה לה למטרה לנסות להפיל את כל המלשינים האפשריים קודם שיגרמו לה צרות נוספות. היא לא נחלה הצלחה בעניין זה.

מסמכים של הפלדקומנדנטור ששרדו בגרנוזי חושפים סדרה של עונשים שנגזרו בהליך מקוצר בגין עבירות קלות של הפרת פקודות הגרמנים. ליד שמה של בריכטה נרשמו

⁵⁴ דוח הפלדן־נדרמרי, 7 באוקטובר 1943 [בתרגום המחברת], שם.

⁵⁵ דוח הפלדן־נדרמרי בעניין חקירתו של ג'רמיה בארי [בתרגום המחברת], 29 בנובמבר 1943, שם.

⁵⁶ דוח הפלדן־נדרמרי בעניין חקירתה של יוליה בארי [בתרגום המחברת], 29 בנובמבר 1943, שם.

⁵⁷ דוח בית המשפט של הפלדן־נדרמרי, 1 בדצמבר 1943, שם.

⁵⁸ מכתב הלשנה על MG, בחתימת יוליה בארי, EB־JG, שם.

התאריכים "12.1.44" ו"28.1.44", שמציינים 16 ימים בכלא.⁵⁹ בזמן שישבה בכלא נמצא שההאשמות שלה ושל עמיתה היו האשמות שווא זדוניות.⁶⁰ מבול ההלשנות וההלשנות-שכנגד שטף כמדומה בעיקר את המהגרים בגרנזי, שהטיחו אלה באלה האשמות והאשמות-נגד, אולי מתוך מודעות למעמדם הרעוע כזרים ו"אאוטסיידרים".

בריכטה נשפטה ב־28 בינואר 1944 ונגזרו עליה קנס של 200 רייכסמארק ושבוועיים מאסר (שעד אז כבר השלימה) וכן תקופת מבחן של חצי שנה. היא הורשעה בהפרת האיסור על סחר בשוק השחור.⁶¹ ב־4 בפברואר 1944, בתעוזה שהיום ידוע לנו שהייתה אופיינית לה, כתבה בריכטה לפֶלְדְקוֹמְנַדְטוֹר מכתב תלונה וטענה שעונשה אינו מוצדק כיוון שתמורת המזון היא שילמה לקציני הגרמני את המחיר המקובל בקנטינה. היא ביקשה מהם לחזור ולבחון את העניין,⁶² אבל בקשתה נדחתה כיוון שתלונתה לא הוגשה בתוך 48 השעות שהוקצבו להגשת תלונות.⁶³ בריכטה הצליחה לחמוק מההאשמה שמוצאה יהודי, אבל לא עלה בידה להיחלץ מגזר הדין או מהקנס בעניין זה.

אחר כך בריכטה נעלמת מהמסמכים בגרנזי; כעבור שבעה שבועות היא מופיעה שוב, ברישומי כלא ג'רזי מ־30 במרץ 1944.⁶⁴ יומן האסירים הפוליטיים של ג'רזי מתעד את גירושה לצרפת למוחרת היום.⁶⁵ היכן הייתה בינתיים? יש לנו בעניין זה שני מקורות שעשרים שנה מפרידות ביניהם, שניהם מאת בריכטה ושניהם מאששים זה את זה. מקור אחד הוא ריאיון שנתנה לעיתון בגרנזי כששבה לאי לאחר המלחמה. באנגלית המשובשת הטיפוסית לה סיפרה:

[נעצרת] בתחילת פברואר [...] בידי הפֶלְדְקוֹמְנַדְטוֹר. כיוון שזו לא הייתה הפעם הראשונה, לא חשבתי שזה יהיה רציני כמו שזה היה באמת. הם החזיקו אותי שישה שבועות בכלא המקומי, שבועיים חקרו אותי ה-FGM [Feldgendarmarie], ושאר הזמן הגסטפו,⁶⁶ וערב אחד, חמש דקות בלבד לפני שהספינה עזבה את גרנזי, הם אמרו לי שאני צריכה להיות שם בזמן כדי לעזוב. הם לא נתנו לי זמן לדבר עם אף אחד, פשוט הבריחו אותי אל מחוץ לאי. הייתי זמן קצר בכלא ג'רזי.⁶⁷

⁵⁹ Ordnungstrafverfahren: צרור דפים לא מהודקים בעניין ענישה בהליך מוקצר על עבירות קלות של הפרת פקודות FK 11/07, IAG, FK 515.

⁶⁰ דוח הפֶלְדְקוֹמְנַדְטוֹר, 26 בינואר 1944, IAG, FK 11/06.

⁶¹ פסק דין נגד יוליה בארי, 28 בינואר 1944 [בתרגום המחברת], שם.

⁶² מכתב מיוליה בארי אל הפֶלְדְקוֹמְנַדְטוֹר, 4 בפברואר 1944, שם.

⁶³ מכתב מֶפֶלְדְקוֹמְנַדְטוֹר 515, 17 בפברואר 1944, שם.

⁶⁴ יומן הרישום של בית הכלא, JA, D/AG/B1/4.

⁶⁵ יומן האסירים הפוליטיים בבית הכלא, JA, D/AG/B7/7.

⁶⁶ באזכור זה של הגסטפו הכוונה היא ל-Geheime Feldpolizei (GFP), משטרת השדה הגרמנית החשאית, שכן כך כונתה באיי התעלה. הגסטפו האמיתי הגיע לאיי התעלה רק פעם אחת, כדי לבזוז את לשכות הבונים החופשיים בג'רזי ובגרנזי.

⁶⁷ "I was condemned to death", interview with Julia Barry

תיאור זה עולה בקנה אחד עם עדותה בתביעת הפיצויים שהוגשה באפריל 1965: "נעצתי בגרנזי ב־10 בפברואר 1944 [ב]פעם השנייה. לאחר שישה שבועות בכלא גרנזי נלקחתי לכלא ג'רזי".⁶⁸

הסיבה המדויקת למעצרה של בריכטה חשובה לנו ביותר, שכן בעניין הזה תקפו בעבר היסטוריונים את העדות שמסרה מאוחר יותר במחנה והעמידו אותה בספק. ההתייחסות הראשונה שלה לעבירה שביצעה מופיעה בריאיון הרביעי והאחרון שלה ל־*Guernsey Evening Press* באוגוסט 1945: "[אני גאה] בסיבה שבגללה שלחו אותי למחנה"⁶⁹ – הערה מוזרה מפי מישהי שגורשה עקב סחר בשוק השחור, בייחוד בהינתן העובדה שהקוראים היו בוודאי ערים למוניטין שלה. במרץ 1946, בריאיון ל־*News of the World*, טענה בריכטה שהגורמים שפטו אותה "על חבלה",⁷⁰ טענה שפיטר הור הגדיר אחר כך "מגוחכת". בתצהיר בשבועה שהוגש לחוקרים של פשעי מלחמה טענה בריכטה: "ניסיתי להעביר לאנגלים מסרים ולמסור ידיעות. הגרמנים עצרו אותי והאשימו אותי בפעולות אלו ובהחזקת רדיו, וגם בפעולות חבלה".⁷¹

בתביעת הפיצויים שהגישה ב־1965 כתבה בריכטה שהיא עבדה עם ג'רמיה בארי "נגד הגרמנים".⁷² עוד כתבה:

עבדתי בשביל הגרמנים והייתי "ידידותית" כלפיהם וככה הייתה לי אפשרות לדעת על דברים רבים שמסרתי למר בארי, שנעשה אחר כך בעלי מסיבה אחת בלבד, כדי שנמשיך בפעילות המחתרית שלנו. מעולם לא ידעתי למי הוא מסר את הידיעות. היה לי רדיו ויכולתי להפיץ את החדשות. האזנתי וגרמתי לכל חבלה שיכולתי. לכן שני החיילים הגרמנים הפרו־בריטים עזרו לי אבל מעולם לא הסגירו [כך במקור].⁷³

במבט ראשון נראה שהטענות האלה הן בדיה גמורה. עם זאת, בארכיון הפרטי של קפטן דנינג, קצין בחיל המודיעין שבא לגרנזי לאחר השחרור, אותר אזכור של ג'וליה. האזכור נמצא במסמך בן שלושה עמודים על ההיסטוריה של ה־*Geheime Feldpolizei* (GFP), משטרת השדה הגרמנית החשאית) באיי התעלה, שכתב אחד מנחקריה, הפלדוובל (סמל) ולטר איינרט. ברשימה של חקרי מקרה של שבעה אנשים מגרנזי שנחקרו ב־GFP כתב איינרט ש"הנתינה האירית (ההונגרייה לשעבר) יוליה ברי [במקור Berry] נעצרה

⁶⁸ תביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, יוליה צ'פמן, NA, FO 950/999.

⁶⁹ "From Ravensbruech [sic] to Guernsey", interview with Julia Barry.

⁷⁰ "Woman Agent's Death Mystery Solved", interview with Julia Barry.

⁷¹ תצהיר בשבועה של יוליה בארי, 19 בדצמבר 1945, NA, RW 2/7/3.

⁷² מכתב מאת יוליה צ'פמן, 12 ביולי 1965, תביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, NA, FO 950/999.

⁷³ עדות של יוליה צ'פמן שנלוותה לתביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, 17 באפריל 1965, שם.

בתחילת 1943 באשמת הסתת אנשי צבא גרמנים והפצת תעמולת אויב. התיק הועבר לאס-דה רואן (SD Rouen) והגברת ב' נשלחה לצרפת עם ליוויי⁷⁴.

אף על פי שהשנה הנזכרת אינה נכונה, דבריו מתיישבים עם הגרסה של בריכטה לאירועים: שחיילים גרמנים העבירו לה מידע ושהיא הפיצה את חדשות הבייביסי. יש גם מקור שלישי: המודיעה האנונימית, הונגרייה מבודפשט שדומה כי הכירה את בריכטה היטב. אישה זו האשימה אותה ששידלה את הגרמנים למסור לה מידע ואחר כך שידרה אותו ברדיו לאנגליה. אף על פי שבזמן הכיבוש לא שידר איש מאנשי איי התעלה שידורי רדיו לא חוקיים, האשמה זו עולה בקנה אחד עם טענות שהשמיעה בריכטה מאוחר יותר ועם האישום של ה-GFP. נראה שבאופן כללי בריכטה בכל זאת אמרה את האמת בנוגע לסיבה לגירושה.

כל שלושת המקורות מסכימים שהיא הייתה מאזינה לבייביסי ומפיצה את החדשות; ייתכן שאף חילצה מידע מחיילים והעבירה אותו לבעלה כדי שיעביר אותו לאנשי הקשר שלו, היו אשר היו.⁷⁵ יש לשים את הפעולות האלה בתוך הקשר: הפצת חדשות הבייביסי סי לאחר החרמת מקלטי הרדיו ביוני 1942 נחשבת אחת מפעולות ההתנגדות המוערכות ביותר באיי התעלה, והלשנה עליהן נחשבת המעשה הנקלה ביותר. זו הייתה אחת העבירות הנפוצות ביותר, והיא גבתה קורבנות רבים יותר מכל עבירה אחרת בקרב אנשים מאיי התעלה שגורשו לאחר שהורשעו בעבירות רדיו.⁷⁶

בריכטה כ"פושעת", כ"קורבן" וכ"גיבורה" ברוונסבריך

על שאר החוויות של בריכטה מזמן המלחמה אפשר ללמוד מן העדויות שלה. אנחנו מגלים פרטים נוספים על קורותיה לאחר שגורשה מגרנזי ב-31 במרץ 1944 מראיונותיה ל-"*Guernsey Evening Press*". בראיונות היא מספרת שנלקחה לזמן קצר לבית הכלא סן מאלו ואחר כך שהתה בכלא ז'אק קרטייה שבעיר ג'ן. היא תיארה אותו "מקום נחמד עם שפע אוכל, אבל בלי אוויר", וציינה שקיבלה שם מזון מהצלב האדום הצרפתי. לאחר מכן שהתה שבועיים בכלא רומנוויל שבפריז, וב-18 במאי 1944 יצאה מרומנוויל למחנה

⁷⁴ "History of the GFP in the Channel Islands", Feldwebel Walter Einert, Geheime Feldpolizei officer, Captain JR Denning files, JRD 9, Imperial War Museum, 13409

⁷⁵ יש לנו אזכור אחד של ג'יימס מלאן, חברו לעבודה של ג'רמיה בארי, שנעצר באותו זמן שנעצר בארי אבל לא ידוע לנו מה עלה בגורלו. שניהם עבדו בעסק של מלאן לתפירה ולתיקונים. דוח הפלדוֹנְדְרִמְרִי, 29 בנובמבר 1943, JAG, FK 11/06.

⁷⁶ ראו: Paul Sanders, "Radio Days", in: Gilly Carr, Paul Sanders, and Louise Willmot, *Protest, Defiance and Resistance in the Channel Islands: German Occupation 1940–1945*, London: Bloomsbury Academic (2014), pp. 65–96

הריכוז רוונסבריק, מסע של חמישה ימים בקרון בקר. ⁷⁷ בטרנספורט שלה היו 600 נשים, מהן צרפתיות ומהן אנגליות. ⁷⁸

ארבעת הראיונות הארוכים של בריכטה ל-*Guernsey Evening Press* הם מקור מידע רבי-ערך על המחנה, בייחוד על תהליך הקליטה הראשוני, על תקופת הבידוד ועל החוויות של הנשים הבריטיות, בהן בריכטה עצמה. עיקר ענייננו כאן הוא מגוון הדרכים שבהן היא הציגה את עצמה לפני כל קהל: בריטית, קתולית, קורבן, פושעת וגיבורה.

באותו ריאיון ראשון ביולי 1945 דיברה בריכטה בחופשיות ובגאווה על תפקידה במשטרת המחנה והציגה את פעולותיה כמשהו חיובי, רבי-עוצמה, אמיץ והומניטרי:

כיוון שאני דוברת כמה שפות, הייתי במשטרה. תפקידי היה להשגיח על הנשים [...] העבודה שלי הייתה העבודה הכי חשובה במחנה והיו לי זכויות יתר כמו של אנשי הס"ס או נשות הס"ס. רק שהם היו רשאים לבעוט בי, ולי אסור היה להחזיר! אבל אני עדיין חיה והם לא. הסרט האדום על הזרוע שלי עם האותיות "L.P." [Lagerpolizei] הקנה לי את הזכות ללכת לכל מקום, יום ולילה, לראות כל מה שקורה בצריפים או בבתי החולים, והייתה לי הזדמנות להציל הרבה גברים ונשים מתאי הגזים או מהכבשן, ואפילו מי שנשרפו חיים או שחולדות אכלו אותם ידעו שעשיתי כל מה שיכולתי כדי להציל אותם. אבל כיוון שהפקודה הייתה להשמיד אחוז מסוים הם היו צריכים לעשות זאת. ⁷⁹

בריאונו *News of the World* שמונה חודשים אחר כך היא סיפרה עוד קצת על תפקידה במשטרה. בינתיים חתמה על תצהירים בשבועה לחוקרים של פשעי מלחמה ולמדה איך הם רואים פעולות מסוימות במחנה, וריאונו זה סיפק לה אפוא הזדמנות להציג את גבורתה באופן ברור יותר, בלי להכחיש את תפקידה במשטרת המחנה:

ברוונסבריק עשו אותי שוטרת בכלא ונתנו לי [...] סרט אדום שעליו אותיות שהעידו על מעמדי. נתנו לי גם חגורת עור כבדה עם הוראות להכות אסירות אחרות. [...] תפקידי היה ללוות את מפקד הכלא ושני רופאים כאשר בחרו בכל יום קבוצה חדשה של מועמדות למוות. ביליתי שעות רבות עם השלישייה האכזרית הזאת ותרגמתי לשפה של האישה או הילד שהדבר נגע להם: את לכי ימינה או אתה לך שמאלה. שמאלה פירושו היה תא הגזים; ימינה – דחייה זמנית. זו הייתה משימה מאוסה, אבל ראיתי בה את ההזדמנות היחידה לעזור לכמה מן הנשים שגורלן נחתם. בסך הכול הצלחתי להציל חיים של יותר ממאה – מספר מועט עד כאב, אני יודעת. רק בהזדמנויות האלה הכיתי בחגורה את כתפי הנידונות, ולא יותר מדי בכוח. המטרה שלי הייתה לבלבל את הגרמנים. העמדתי פנים שאני כועסת, כדי

⁷⁷ "I was condemned to death", interview with Julia Barry

⁷⁸ שם.

⁷⁹ שם.

להראות שכמה מהנשים עשו טעויות כביכול. ואז, ברגע המתאים, יכולתי לדחוף אותן מעבר לשורות הנידונות.⁸⁰

ראוי לציין שלא בריאיון הראשון ולא בריאיון השני נאמר שברייכטה בחרה מרצונה להצטרף למשטרת המחנה. בראשון נאמר בפשטות שהיא הייתה במשטרה בשל ידיעת השפות שלה, ואילו בשני נאמר רק שעשו אותה שוטרת. שני ההיגדים, כמו זה שבתצהיר שמסרה לאחר המלחמה, עמומים, ובשניהם אין דבר שיעיד על כפייה או על פעולות יוזמת ובחירה מצידה. אף שיש מספר רב של עדויות, הבנת הפעולות של ברייכטה או המוטיבציה שלה בתנאים של כפייה קיצונית היא במקרה הטוב עניין טעון.

הריאיון שנתנה ל-*News of the World* נועד בראש ובראשונה לספק מידע על גורל סוכנת ה-SOE ויולט סאבו להוריה, שלא קיבלו ממנה שום ידיעה. היא סיפרה שסאבו, ליליאן רולף ודניס בלוך היו במצב נורא כשהגיעו למחנה בינואר 1945 ולא היה לאל ידה לעשות דבר כדי להצילן. אבל ברייכטה ידעה איך להציג את הדברים לקהל שלה ואישרה שהנשים "הביטו בשומרים בבוז" ולא הסגירו שום סודות כשעינו אותן. "הן היו בריטיות, והגרמנים ידעו זאת. שום דבר לא היה יכול לשבור את רוחן [...] ראיתי אותן בשעותיהן האחרונות, ואני רוצה שכולם ידעו שהן מתו נאמנות למטרתן ולעצמן".⁸¹

ראוי לציין כאן שבעיני פיטר הור זו הטענה "המטלטלת והמזיקה ביותר" שטענה ברייכטה: שהיא הייתה איתן בשעות האחרונות לחייהן והייתה לדבריו עדה למותן, שהיא "התלוותה לחוליית הרצח, אבל נשלחה חזרה כשהגיעו למשרפה". ס"ס-אוברשטורמפירר יוהן שוורצהובר (Schwarzhuber) אמר בריאיון לוורה אטקינס שהיא לא הכיר את האישה שהייתה עימם וחשב שהיא צ'כית. לדברי הור, סביר שטעה ושהאישה הייתה ברייכטה,⁸² אבל כשברייכטה עצמה התראיינה אצל אטקינס היא טענה שסוניה וסליק (Veselik), שוטרת צ'כית שעבדה עימה במחנה, הודיעה לה שהנשים נורו.⁸³ עוד סיפרה ברייכטה לאטקינס שהיא ביקשה מווסליק "לתת לבנות קצת אוכל עד שאוכל לחזור לבלוק שלי ולהחזיר לה. וכשביקשתי ממנה לדאוג לבנות כשאני לא במשמרת היא תמיד עשתה את זה".⁸⁴

בתיאור עמידתן הגאה וגבורתן של סוכנות ה-SOE בריאיון לעיתון ננקטה לשון הפרזה; לחוקרי פשעי המלחמה שכתבה להם חודשיים קודם לכן, לעומת זאת, לא נמסרו פרטים כגון אלו. במכתבה לחוקרים דיווחה ברייכטה שלמחנה הגיעו שלוש נשים מלוכלכות וחולות ובמצב ירוד כל כך, שברייכטה הביאה להן בגדים, סבון ואף תרופות ממרי לינדל,

⁸⁰ "Woman Agent's Death Mystery Solved", interview with Julia Barry

שם.⁸¹

⁸² Hore, *Lindell's List*, p. 198

⁸³ מכתב יוליה בארי אל ורה אטקינס, 6 במרץ 1946, WO 309/417, NA.

⁸⁴ מכתב ורה אטקינס אל יוליה בארי, 8 במרץ 1946, שם.

אסירה בריטית אחרת, ו"בתוך שעה [...] הן קיבלו הכול: מזון, בגדים, סוודר, סבון וכו'".⁸⁵ ראוי לציין שהור, שכבר ראינו שאינו נוטה להאמין לעדותה של בריכטה, ייחס את ארגון הפריטים למען הנשים למרי לינדל בלבד.⁸⁶ לא ברור למה מידע מנחם זה לא נמסר להורים ומדוע לא דווח לחוקרי פשעי המלחמה על אומץ ליבן.

בראיונות שלה ל-*Guernsey Evening Press* תיארה בריכטה כמה פעולות התנגדות שהציגו אותה באור חיובי. היא סיפרה איך הייתה מעורבת בסיוע ל-65 נשים פולניות ששימשו "שפנות ניסיון" בניסויים על ידי הסרתן בצריף אחר, עם מספרי אסיר אחרים. היא טענה שנשים אלו לא נמצאו, שהן שרדו עד סוף המלחמה, ושהיא פגשה אותן שוב במאלמו ו"הן כמעט הרגו אותי מרוב נשיקות".⁸⁷ בהזדמנות אחרת, היא ושלוש שוטרות צ'כיות היו במשמרת בֶּרוויר (Revier, בית החולים של המחנה), המקום שבו המתנינו החולים בגוף או בנפש לשילוח לאושוויץ. לא ברור איך הוציאה לפועל את המבצע הזה, אבל בריכטה טענה שהיא הצילה חיים של אדם אחד, והנשים האחרות הצילו חיים של שמונה, כנראה על ידי הברחה לצריף אחר.

בנובמבר 1944 הגיע טרנספורט של 1,700 נשים הונגריות מבודפשט (לא כולן יהודיות) במצב נורא. "מי היה יכול לראות אותן ולא לבכות? אנחנו בהחלט לא יכולנו", נזכרה בריכטה. זה בוודאי היה בשבילה הלם נורא, שנלוותה אליו גם הכרה באירוניה איומה: ייתכן שהייתה מגורשת לרוונסבריק גם היא לולא עזבה את בודפשט ועברה לגרנזי. בריכטה טענה שהצליחה לרפא רבות מהנשים האלה מטיפוס הבהרות, מקדחת הכתמים ומטיפוס הבטן שהשתוללו במחנה באמצעות תרופות שהביאו עימן רבות מהנשים שהגיעו לא מכבר למחנה.⁸⁸ כיוון שחלק מהעבודה שלה היה לקבל את פני הבאות היא הייתה יכולה לבקש מהן (או לקחת מהן, כפי שעלינו להניח) תרופות מועילות.⁸⁹ שמונת החודשים של בריכטה בתפקיד שוטרת במחנה⁹⁰ הסתיימו באפריל 1945, בטרם שוחרר המחנה. אשת ס"ס שבאה לצריף שלה מצאה בחיפוש במיטתה

חמישה ספרי תפילה, שלוש מחרוזות תפילה, ספרים באנגלית ובצרפתית ואת הרשימות שלי על החיים במחנה, כתובות בקצרנות. חמתה בערה בה כשאמרתי שאלו מתכוני עוגות גרמניות בשפה האנגלית [...]. חטפתי כמה סטירות לחי טובות, מימין ומשמאל, גם הרגשתי את המגפיים הממוסמרות שלה על רגליי, וכמו

⁸⁵ מכתב יוליה בארי לחוקרים של פשעי מלחמה, 22 בינואר 1946, שם.

⁸⁶ Hore, *Lindell's List*, p. 196.

⁸⁷ "War disclosures of Mrs. Julia Barry", interview with Julia Barry.

⁸⁸ "Life in camp with German police women", interview with Julia Barry.

⁸⁹ שם.

⁹⁰ תצהיר של יוליה בארי, 19 בדצמבר 1945, WO 235/318, NA.

תמיד לקחו ממני הכול. למרבה המזל היא לא בדקה בכיסים שלי, שבהם הטמנתי את ספר התפילה השישי שלי.⁹¹

בעיניהם של אנשי גרנזי, ובהם האנשים שהלשינו עליה בעילום שם, דיוקן עצמי זה של בריכטה – גיבורה שאגרה ספרי תפילה ומחרוזות תפילה – מבטא זהות קתולית ולא יהודית. אגירה של חפצים כאלה יכלה לשמש במחנה גם מעין תעודת ביטוח, אם תיחשף בו זהותה היהודית. בריכטה הציגה את עצמה לפני קוראים אנשי גרנזי גם כמי שביצעה פעולות של התנגדות על ידי הצלת אסירות במחנה; עם זאת, כפי שהזכרנו קודם לכן, בשנה שלאחר מכן היא הציגה את עצמה אחרת לגמרי לפני חוקרי פשעי המלחמה. אף שכמה מהאנקדוטות והאירועים נידונו גם בדברים שאמרה לחוקרים, תפקידה שלה לא נזכר הפעם, ללמדך שאולי לא הייתה מושיעת אסירות כפי שטענה. בנוגע לאנקדוטה על "שפנות הניסיון" הפולניות, בריכטה טענה שלא היה לה "שום ידע אישי" על כך ודיווחה: "[ראיתי] אולי חמישים נשים פולניות שחזרו מהניסויים האלה בחיים. עם כמה מהן שוחחתי". אף על פי שסיפרה לחוקרים את הסיפור על הנשים שהתחלפו במספרים עם אסירות אחרות והסתתרו בצריפים, היא לא טענה שמילאה תפקיד בעניין זה ואמרה רק שהיא ידעה על כך ושמרה זאת בסוד.⁹² לכן היסטוריונים מוצאים את עצמם לעיתים קרובות מתלבטים כיצד להעריך את דמותה.

בריכטה גם הייתה להוטת להציג את עצמה לפני הקהל בגרנזי כבריטית, לא כהונגרייה או אירית. יש בכך כדי לרמוז לנו מה חשה כשגרמו לה להרגיש זרה ונוכרייה בשנותיה בגרנזי קודם לגירושה. אף על פי שנישואיה של בריכטה לג'רמיה בארי הקנו לה אזרחות אירית, זו לא הייתה זהות שאימצה או ביטאה – לא בראיונות בעיתונים ולא בתביעת הפיצויים שהגישה, שרק אזרחים בריטים היו זכאים להגיש. מעניין שהיא אף לא הדגישה זהות "בריטית" בהתכתבויות שלה עם חוקרי פשעי המלחמה או בראיונות שנתנה להם – לא היה צורך בכך.

הדגש על זהות לאומית ניכר ביותר בתיאור שלה את תקופת השחרור. באפריל 1945 הגיעו לרוונסבריק האוטובוסים הלבנים של הצלב האדום השוודי ובהם חבילות של הצלב האדום. בריאיון ל-*Guernsey Evening Press* בריכטה מספרת לנו שביום הראשון נתנו חבילות לצרפתים, וביום השני ליהודים ולבלגים. "ביום השלישי הלכנו למשרד ושאלנו [...] למה אנחנו, האנגלים, לא קיבלנו שום חבילה משלנו [כלומר מהצלב האדום הבריטי]". מאוחר יותר בריאיון, לאחר שסיפרה איך פינו מהמחנה נשים צרפתיות, הולנדיות ובלגיות, היא הוסיפה: "הלכנו למפקד ושאלנו אותו למה אי אפשר להחליף אותנו, 12 הנשים הבריטיות". "לבסוף, ב-25 באפריל מוקדם בבוקר, הגיעה הפקודה הלא-צפויה: 'נשים בריטיות ואמריקאיות צריכות להיות בתוך עשר דקות במשרד עם החפצים האישיים שלהן'.

⁹¹ "From Ravensbruech [sic] to Guernsey", interview with Julia Barry

⁹² תצהיר בשבועה של יוליה בארי, 19 בדצמבר 1945, NA, WO 235/318.

היינו מבולבלות יותר משהיינו שמחות. הם שינו את דעתם לעיתים קרובות כל כך שלא האמנו לפקודה". כשסיפרה איך עזבו האוטובוסים של האסירות את המחנה אמרה: "לנו, הבריטיות והאמריקאיות, היה אוטובוס נפרד [...] היה לנו שפע של מקום". האופן שבו הציגה בריכטה את עצמה שוב הותאם בבירור לקהל בגרנזי.

פיטר הור מספק עוד סיבה אפשרית לזהותה המוצהרת של בריכטה. הוא טוען שהיא לא התקבלה לחוג הנשים האנגליות במחנה,⁹³ טענה שמתבססת כנראה על כך ששמה נפקד מרשימה של נשים בריטיות ואמריקאיות שהכינה מרי לינדל ברוונסבריק באפריל 1945 ואפשרה להן לעלות על אחד האוטובוסים הלבנים שעזבו את המחנה.⁹⁴ עם זאת, עדותה של בריכטה ונוכחותה על האוטובוס הלבן שיועד לאמריקאיות ולבריטיות מראה שהיא אכן נמנתה עימן. כך או כך, חוויית ההדרה היא שהביאה אותה להדגיש את הצדק שבכלילתה בקבוצה זו. דומה שהזהות הלאומית שאימצה לעצמה הורגשה היטב. כשהגיעה למאלמו שבשוודיה, לשם נלקחה עם השורדות האחרות לצורך הבראה, תוארה כ"אישה עליזה מאוד, נוגעת ללב בפטריוטיות שלה כלפי איי התעלה".⁹⁵ ייתכן שאמיתותה של אותה פטריוטיות השתקפה גם בעבירה שגרמה לגירושה, הפצת חדשות הבייביסי. אפשר לציין עוד שתי תובנות שעולות מזמן שהותה של בריכטה במאלמו. האחת מקורה בדוח של ג'ורג' קלאטון מנציגות בריטניה, שלצד תיאור הנשים הבריטיות ציין מי מהן נחשבה בעיני האחרות משתפת פעולה או בוגדת: בשמה של בריכטה לא דבק שום כתם שחור ממין זה. האחרת נובעת מתצלומים ששרדו. שרדו לפחות שני תצלומים של קבוצות של אסירות בריטיות, והיא נראית בשניהם. אומנם שום אישה אינה נראית בהם כורכת את זרועותיה סביב רעותה או מראה סימנים אחרים של חיבה, אבל שום אישה גם אינה עומדת במרחק ממנה או מבטאת בשפת הגוף שלה יחס שלילי כלפיה, כפי שהיה צפוי אילו יצאו לה מוניטין של אסירה בעלת תפקיד אלימה ושנואה. יש בכך כדי לספק לנו רמז כלשהו על יחסם של אחרים אליה.

בריכטה חזרה לגרנזי ב-5 ביולי 1945. היא גילתה שהקצין הממונה על הדיוור מסר את בגדיה, ככל הנראה אחרי שהודיעו לו שהיא עתידה לעמוד לפני כיתת יורים. דירתה נמסרה לאישה בת עשרים שמכרה את רכושה של בריכטה ברווח. אם כן, בשובה היא גילתה שהיא חסרת פרוטה וחסרת רכוש.⁹⁶ זמן קצר אחר כך עברה לקנט כדי להתחיל (שוב) בחיים חדשים.⁹⁷

⁹³ Hore, *Lindell's List*, p. 197.

⁹⁴ שם, עמ' 9, 216–218, 241.

⁹⁵ דיווח מאת ג'ורג' קלאטון (Clutton), נציגות בריטניה בסטוקהולם, NA, FO 371/50982.

⁹⁶ מכתב יוליה בארי אל המפקח מטעם המדינה, 30 באוגוסט 1945, Bell, *I Beg to Report*, ; p. 373.

⁹⁷ יוליה גרה במרדן שבקנט. ראו דבריה של יוליה בארי לחוקרים של פשעי מלחמה, דצמבר 1945 ויוני 1946, NA, WO 235/318.

עשרים שנה אחר כך אנחנו פוגשים את הטקסט האחרון שכתבה בריכטה על חוויותיה בשנות המלחמה. בתביעת הפיצויים שהגישה ב־1965 היא הציגה את עצמה כקורבן. היא ביקשה פיצוי כקורבן בריטי של רדיפות הנאצים, כך שההצהרה על זהות זו אינה מפתיעה. בריכטה ביקשה פיצוי הן על זמן שהותה במחנה הריכוז הן בגין מוגבלות קבועה. היא הייתה בת שבעים, חיה בלונדון והייתה נשואה למר צ'פמן משנת 1951. מוגבלותה כללה "חירשות, שלשול מאז 1944, נדודי שינה", שנגרמו ברוונסבריק מ"בעיטות, הכאות ועינויים" ו"החלו עם ההכאה הראשונה בגרנזי".⁹⁸ ייתכן שבעבר עוררה הערה אחרונה זו הרמת גבה, אבל מחקרים שעשתה לאחרונה מחברת מאמר זה הראו שהכאת אסירים גברים, בייחוד אסירים שנשפטו על עבירות חמורות, לא הייתה נדירה בחקירות ה-GFP, שמילאה באיי התעלה את תפקיד הגסטפו.⁹⁹ אנחנו יכולים אף לעצור לרגע ולבחון את התסמינים הנזכרים: נדודי שינה הם תסמין נפוץ של הפרעת דחק פוסט-טראומטית, וניצולי שואה רבים סובלים מהם,¹⁰⁰ אם כי איננו יכולים לדעת אם הטראומה של בריכטה נגרמה מהחוויות שלה כקורבן, מהיותה עדה לטראומה של אחרים¹⁰¹ או מביצוע עבירות כלשהן, במובן של טראומת הפוגע (perpetrator trauma) או סבלו, נושא אשר סו וייס דנה בו.¹⁰²

אין ספק שבריכטה רצתה לעורר בתביעת הפיצויים שלה אהדה אצל הממונים על התביעות במשרד החוץ, וברור שהגזימה בעדותה בעניינים מסוימים. היא כתבה: "בזמן המלחמה, כשגרתי בגרנזי ופעלתי בתנועת המחתרת, לאחר שלוש שנים וחצי עצרו אותי, עינו אותי וגזרו עליי עונש מוות, עברתי בעשרה בתי כלא, שהיתי 18 חודשים במחנה הריכוז רוונסבריק. התוצאה היא שאני חירשת על [כך במקור] אוזן שמאל שלי, אני סובלת מנדודי שינה ומסחרחורת..."¹⁰³ בגרנזי לא הייתה "תנועת מחתרת" של ממש, רק צורות שונות של מחאה, התרסה או התנגדות של יחידים או קבוצות קטנות.¹⁰⁴ על פי ראיות בארכיונים, בריכטה שהתה בחמישה בתי כלא בסך הכול, כולל גרנזי וג'רזי, ולא בעשרה. כמו כן, היא שהתה ברוונסבריק 11 חודשים ולא 18. היא אף הדגישה שהיא איבדה בגרנזי

⁹⁸ תביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, יוליה צ'פמן, NA, FO 950/999.

⁹⁹ Gilly Carr, *Nazi Prisons in the British Isles*, Barnsley: Pen and Sword (2020).

¹⁰⁰ למשל: American Psychiatric Association, *The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (3rd edition) (DSM III), Washington: APA (1987), pp. 236–239; DSM-V, <https://nimh.nih.gov/health/topics/post-traumatic-stress-disorder-ptsd/index.shtml> [accessed August 24, 2020]; Klaus Kuch and Brian Cox, "Symptoms of PTSD in 124 Survivors of the Holocaust", *American Journal of Psychiatry* 149, 3 (1992), pp. 337–340.

¹⁰¹ לורנס לנגר הראה שאת הקורבנות לשעבר רודפים לא רק הרגעים הטראומטיים שחוו הם עצמם אלא גם הטראומות של אחרים: Langer, *Holocaust Testimonies*, p. 13.

¹⁰² Sue Vice, "Exploring the Fictions of Perpetrator Suffering", *Journal of Literature and Trauma Studies* 2, 1 (2014), pp. 15–25.

¹⁰³ מכתב מיוליה צ'פמן, 5 ביוני 1964, תביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, NA, FO 950/999.

¹⁰⁴ Carr et al., *Protest, Defiance and Resistance in the Channel Islands*.

את רכושה האישי, אף שתביעות רכוש לא נכללו בהסכם הפיצויים שנחתם בין אנגליה לגרמניה ב־1964.

משרד החוץ הודיע לבריכטה שאם לא תוכל להוכיח שהייתה לה אזרחות בריטית לפני אוקטובר 1953 היא לא תהיה זכאית להגיש תביעת פיצויים, שכן ג'רמיה בארי היה אירי ולא בריטי. ואולם בריכטה הצליחה להוכיח שהיא נישאה למר צ'פמן ב־1951¹⁰⁵ ולכן קיבלה פיצוי גבוה, אך כזה ששיקף את משך הזמן האמיתי שבו הייתה כלואה.

דיון

החוויות של יוליה בריכטה מתקופת המלחמה מספקות לנו הצצה לתוך מסעה של אישה אחת אל האזור האפור. הן מאפשרות לנו להתבונן בחייה מ־1939 ואילך כפליטה יהודייה וכזרה, אבל גם כניצולה; אישה שהייתה למודת פשרות מוסריות הרבה קודם שהגיעה לרוונסבריק. ואולי היינו מופתעים יותר אילו לא המשיכה במודוס ויוונדי שלה במחנה. ברגע שחזרה לגרנוזי, ולו לזמן קצר, בקיץ 1945, היא החלה לספר את סיפורה במילים שלה. ייתכן שזו לא הייתה הפעם הראשונה שבה ארגנה את מחשבותיה בעניין; ידוע לנו שכבר ברוונסבריק כתבה לעצמה הערות בקצרות, וייתכן מאוד שנחקרה בניציגות בריטניה במאלמו.

ייתכן שהעדויות הכתובות המוקדמות ביותר של בריכטה, סדרה ארוכה של מאמרים מפורטים ל־*Guernsey Evening Press*, שימשו בעבורה אמצעי לעבד או לארגן את חוויותיה במטרה להבינן. זו היא וקסמן טוענת שכתבתם של שורדים היא "מעשה של כפרה או אפילו של גירוש שדים שנעשה בניסיון להטמיע נפשית זיכרונות מציפים"¹⁰⁶. ייתכן שמשום כך הודתה בריכטה במאמרה הראשון שהשתייכה למשטרת המחנה ונהנתה מזכויות יתר כמו אנשי ס"ס.

דורי לאוב וננט אָאורהאן מדגישים בניתוח שהם מציעים לעדויות שואה שהצורך הכפייתי להיות עד מונע מהצורך של השורד באמפתיה; מהשתוקקות להכרה בסבל באמצעות "אחר שמאזין ומגיב"¹⁰⁷. בדומה להם, מרי מרשל קלרק מכנה את הצורך הזה להעיד ולהישמע "תרופה נרטיבית", תרופה שיש בכוחה להקל את הסבל על ידי שימוש בנרטיב כדי לעמוד בפני שוויון הנפש של המאזין ולהתגבר עליו.¹⁰⁸ מאוחר יותר כתב לאוב ששורדים לא רק צריכים לשרוד כדי לספר את סיפורם, אלא גם לספר את סיפורם

¹⁰⁵ מכתב מיוליה צ'פמן, 5 ביוני 1964, תביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, NA, FO 950/999.
¹⁰⁶ Zoe Waxman, *Writing the Holocaust: Identity, Testimony, Representation*, Oxford: Oxford University Press (2008), p. 159.

¹⁰⁷ Nanette C. Auerhahn and Dori Laub, "Holocaust Testimony", *Holocaust and Genocide Studies* 5, 4 (1990), p. 452.

¹⁰⁸ Mary Marshall Clark, "Holocaust Video Testimony, Oral History, and Narrative Medicine: The Struggle against Indifference", *Literature and Medicine* 24, 2 (2005), pp. 266–282.

כדי לשרוד; "לספר, להביא את סיפורו למקום של ידיעה [...] אדם מצווה לדעת את האמת הקבורה בו כדי שיוכל לחיות את חייו".¹⁰⁹ אפשר שאלו אחדים מן הגורמים שביסוד ריבוי מאמרי העיתונות שכתבה בריכטה. ואולי הם נכתבו גם בתשובה להחרמת הרשימות שכתבה במחנה ולניסיונות שומרי הס"ס להשתיקה, וכן מתוך ידיעה שעם קהל הקוראים נמנים גם מי שכתבו מכתבי הלשנה נגדה.

אנחנו יכולים אף לציין שבאחד ממאמריה בריכטה מתמקדת במיוחד בהגעה של 1,700 הונגריות מבודפשט ובחוויותיהן. אולי אין זה צירוף מקרים שביקשה להעיד על מותן של 1,400 מבנות ארצה לשעבר. אנט ויוויורקה מציינת שאחד הנושאים החוזרים ועולים בעדויות שורדים הוא שיש לכבד את מורשת המתים ולספר לעולם מה קרה להם – וכך להציל אותם מתהום הנשייה.¹¹⁰

מה חולל את השינויים שחלו עם חלוף הזמן בסיפורים של בריכטה? ייתכן שהם משקפים את תענועי הזיכרון¹¹¹ או את השפעתה של הפרעת הדחק הפוסט-טראומטית (שנזכרה לעיל) לא פחות משהם משקפים תהליך עריכה מכונן, שמונע מחשש מגינוי או ממאסר. אחרי הכול, וקסמן מזכירה לנו שזיכרונות מושפעים בעקיפין מהחששות של כל שורד הן מן ההווה הן מן העתיד,¹¹² ובזמן שחקרו את בריכטה חוקרים של פשעי מלחמה, היא הייתה מן הסתם ערה למעמדה הרעוע. עם זאת, ראינו שעם הזמן נחשפו, הושטמו או אפילו תוארו בהפרזה אנקדוטות מסוימות לפני נמענים מסוימים מתוך רצון בקבלה, רצון לסייע, רצון להרשים או אולי פשוט רצון לזכות בפיצוי.

העדויות של בריכטה מלמדות על המודעות החרیפה שלה לנמעניה כבר מההתחלה; אומנם כולן שיקפו גרסאות שלה לאמת, אבל הן הכילו מסרים מוצנעים (או לא מוצנעים) לאנשים שונים. היא נתנה לקהלים שונים את מה שרצו לשמוע והדגישה היבטים שונים של אירועים בדרכים שהאירו אותה באור החיובי ביותר ובו בזמן הראו ששומרי המחנה ואנשי הס"ס הם הם הפושעים האמיתיים.

בריכטה הכחישה בעקיבות את זהותה היהודית. בהזדמנויות שבהן הייתה חשיפה של הזהות הזאת צפויה להביא לה את התועלת הרבה ביותר, למשל לפני חוקרים של פשעי מלחמה או מי שטיפלו בתביעות הפיצויים, היא שמרה על שתיקה. כיוון שהייתה עדה לאנטישמיות כל חייה וסבלה ממנה, למדה בריכטה כבר בשלב מוקדם להסתיר את זהותה.

¹⁰⁹ דורי לאוב, "אירועי בלא-עד: אמת, עדות והישרדות", בתוך: שושנה פלמן ודורי לאוב, עדות: משבר העדים בספרות, בפסיכואנליזה ובהיסטוריה (תרגום: דפנה רו), תל אביב: רסלינג (2008), עמ' 84. ההדגשה במקור.

¹¹⁰ Annette Wiewiorka, *The Era of the Witness*, Ithaca: Cornell University Press (2006), p. 101.

¹¹¹ לאחר שנחקרה בידי חוקרים של פושעי מלחמה שלחה להם יוליה מכתב נוסף ובו מידע ששכחה למסור ביום חקירתה.

¹¹² Waxman, *Writing the Holocaust*, p. 159.

ברור מאליו למה הכחישה זהות זו בזמן הכיבוש, אבל לאחריו אפשר אולי להסביר זאת במה שארלין סטיין מכנה שתיקה שמקורה באשמת הניצולים, שנלווה אליה הרצון שלא להיות מזוהה כקורבן יהודי בגלל הקישור בינו ובין ה"סטיגמה" של "חולשה ופגיעות".¹¹³ סטיין גילתה שבציבור נטו השורדים לספר סיפורים שמדגישים גבורה והתנגדות, שכן המתנגדים זכו להערכה רבה – מה שמזכיר בבירור את סיפוריה של בריכטה. לחלופין, כדי להשתלב לאחר המלחמה, לעיתים קרובות יצרו שורדים "ביוגרפיות חדשות לגמרי, שדמו אך מעט לביוגרפיות הקודמות שלהם"; ושורדים אחרים "אימצו 'כיסוי' שהדגיש היבטים באישיותם שלא דבקה בהם סטיגמה כזאת"¹¹⁴ – הבחנה שכוחה יפה לבריכטה. אמיתות חלקיות ויצירה של זהויות חדשות לעצמה היו מנגנונים שגרתיים אצל בריכטה. שש שנים לאחר שחרורה מהמחנה היא הצליחה להשיג אזרחות בריטית באמצעות נישואים, אבל עם מותה בגיל 85 בשנת 1981 היא הצליחה לסייע למשפחתה ההונגרית, שחיה אז בגלות באמריקה, כשהוריה להם את רכושם.¹¹⁵

היסטוריונים פופולריים מיהרו לחרוץ משפט על בריכטה, אבל מטרתי כאן לא הייתה להגיע להחלטה מבוססת בעניין דרגת האשמה או אי-האשמה שלה; אי אפשר להגיע למסקנה בעניין זה. הפצת עדותה בקרב קהל רחב יותר נועדה לשרת מטרות רבות אחרות. מלבד היותה מקור עשיר ומפורט על היבטים של החיים והמוות ברוונסבריק, העדות של בריכטה כיהודייה בעלת זכויות יתר מהאזור האפור היא עדות נדירה, הראויה לתשומת לב רבה יותר. כפי שאמרה שרה הָלֶם, היה לה רצון רב לתאר את מה שראתה, ועדותה הייתה מפורטת וכנה במיוחד.¹¹⁶ עדותה הייתה בעבור החוקרים של פשעי מלחמה מקור רבי-ערך למידע על הזוועות במחנה,¹¹⁷ שכן היא מסרה לחוקרים רשימה של 1,200 אסירות מכל הלאומים שהוחזקו ברוונסבריק¹¹⁸ – רשימה שהייתה יכולה להוציא מהמחנה רק בצאתה ממנו. היא יכלה להעיד גם על השעות האחרונות של סוכנות ה־SOE ועל מותה של אישה אחרת מאיי התעלה, לואיזה גולד מג'רזי.¹¹⁹

¹¹³ Arlene Stein, *Reluctant Witnesses: Survivors, Their Children, and the Rise of Holocaust Consciousness*, Oxford: Oxford University Press (2014), p. 8.

¹¹⁴ שם, עמ' 18, 34–35, 40.

¹¹⁵ צוואתה של יוליה אן צ'פמן, נפטרה ב־23 בפברואר 1981, Government Record Office, UK, הנכדן של יוליה יצר קשר עם המחברת ואימת את הקשר המשפחתי של יוליה לאנשים שציוותה להם את רכושם.

¹¹⁶ Helm, *If this Is a Woman*, p. 466.

¹¹⁷ שמות וכתובות של עדות שנחשבות חשובות, מחנה הריכוז רוונסבריק, NA, WO 309/417.

¹¹⁸ תצהיר בשבועה של יוליה בארי, 19 בדצמבר 1945, NA, WO 235/318. איננו יודעים אם בריכטה הייתה יכולה למסור רשימה כזאת, אבל המחברת לא מצאה שום תיעוד שלה.

¹¹⁹ מכתב מיוליה בארי, 15 ביוני 1964, תביעת פיצויים בגין רדיפות הנאצים, NA, FO 950/999; נספח 2, "מעשי זוועה של הגרמנים במחנה הריכוז לנשים ברוונסבריק", NA, FO 371/50982.

ביקשתי גם לפזר את הערפל סביב כמה עובדות על דרכה של יוליה בריכטה לרוונסבריק ועל חייה בגרנזי לפני המלחמה, כי זה מאפשר לנו ללמוד מהסיפור שסופר אחרי המלחמה על אופייה המורכב של ניצולה זו שהשתייכה לאזור האפור ועל הבחירות שעשתה. אחרים הסתפקו בתיוגה כסוחרת בשוק השחור, פושעת במחנה, שקרנית ועדה לא אמינה, ואילו כעת אנחנו יכולים לראות שאלו תיוגים פשטניים. בעקבות לנגר אנחנו יכולים לראות שהחלוקה השרירותית של האנשים במחנות לגיבורים ולנבלים היא חלוקה "מטעה", שכן היא מתעלמת מ"סביבת החיים השרירותית אף יותר שעיצבה את התנהגותו של האדם"¹²⁰ במקומות כאלה.

השימוש של בריכטה בחגורה כבדה, אך ככל הנראה כדי להציל נשים מהמשרפות, מספק לנו דוגמה מושלמת אבל נדירה (בהתחשב בפעולות ההתנגדות שנקטה לטענתה במחנה) של מי ששכנה באזור האפור, מקום שבו "חמלה ואכזריות יכולים לדור בכפיפה אחת באותו פרט ובאותו רגע"¹²¹. עם זאת, אפילו מקומה באזור האפור מוטל בספק. אין לנו אלא העדויות הרבות של בריכטה להסתמך עליהן, ולכן איננו יכולים להסיק מסקנות מוצקות על התנהגותה האתית. בסופו של דבר, בהיעדר עקיבות במקורות הראשוניים, אנחנו נשארים ללא ודאות. לנו, כהיסטוריונים, נראה קל יותר למקם אותה בקטגוריה ה"אפורה" העמומה של האזור האפור.

בסופו של דבר, יוליה בריכטה חסינה בפני החלוקה הפשטנית לקטגוריות בינריות וטעוונות של קורבן או פושע, גיבור או נבל, מתנגד או משתף פעולה. הסיפור שלה עוזר לנו גם לדחות את מה שתיאר בראון כ"ייצוג סטריאוטיפי של יהודים כקורבנות סבילים, קדושים הרואים או בוגדים שותפים לדבר עבירה"¹²². תחת זאת, על ידי התעמקות בפרטי חייה של בריכטה בגרנזי אנחנו יכולים להתחיל להבין איך הבחירות שעשתה לפני גירוש השפיעו על הבחירות שנעשו, או נכפו עליה, לאחריו. חייה בהונגריה, אחר כך בגרנזי ולבסוף ברוונסבריק הטביעו חותם עמוק על הדרכים שבהן סיפרה לימים את סיפורה לקהלים שונים. טוני קושנר מאמין שאם נתעלם מחיי השורדים לפני המחנה ולאחריו נוסף "עוד צורה של ההתעללות שהחלה עם רדיפתם"¹²³; אבל דרך חייה של יוליה בריכטה אנחנו רואים שאם נתעלם מהם נשלול גם מעצמנו את האמצעים להבין טוב יותר עדויות מאוחרות יותר של ניצולים.

¹²⁰ Lawrence Langer, "The Dilemma of Choice in the Death Camps", in: Alan Rosenberg and Gerald E. Myers (eds.), *Echoes from the Holocaust: Philosophical Reflections on a Dark Time*, Philadelphia: Temple University Press (1988), pp. 118–127

¹²¹ לוי, *השוקעים והניצולים*, עמ' 42.

¹²² Brown, "No One Will Ever Know," p. 110

¹²³ Tony Kushner, "Holocaust Testimony, Ethics and the Problem of Representation", *Poetics Today* 27, 2 (2006), pp. 275–295